

**НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З ОБЛІКОВИМИ РЕЗЕРВАМИ ПІДПРИЄМСТВА:
ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ**

Досліджено вітчизняну нормативно-правову базу в частині операцій з обліковими резервами підприємства, згруповано проблемні аспекти, запропоновано впровадити стандарт бухгалтерського обліку "Облікові резерви"

Постановка проблеми. Забезпечення належного рівня регулювання в нашій державі процесу резервування в цілому та процесу формування та використання резервів в обліку вимагає розробки та функціонування в Україні стабільної законодавчої бази в частині формування та використання облікових резервів підприємства.

Питання особливостей нормативно-правового регулювання облікових резервів є досить актуальним, враховуючи те, що чинним законодавством, яке регламентує бухгалтерський облік резервів в Україні, повною мірою не врегульовано організацію процесу формування облікових резервів. Визначено тільки загальні положення, порядок формування та відображення на рахунках бухгалтерського обліку для деяких резервів.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених дозволило дійти висновку, що дискусії, пов'язані з дослідженням проблем нормативного регулювання операцій з обліковими резервами за останні три роки набувають все більшої актуальності. Вагомий внесок у розв'язання цієї проблеми зробили такі вчені: О.А. Курбангалєєва, М.О. Козлова, М. Опельянович, В.С. Терещенко та інші вчені.

Вирішення проблемних питань, які існують у сфері нормативно-правового регулювання облікових резервів, потребують врахування історичного аспекту, що дозволить усвідомити недоліки та помилки, які мали місце у сфері організації облікового резервування в минулому, зрозуміти їх причини, а також дати об'єктивну оцінку досягненням законодавчого регулювання особливостей формування і використання облікових резервів на сьогодні. Вище сказане відображає доцільність подальшого розгляду даного аспекту.

Мета дослідження. Визначити особливості нормативного регулювання операцій з обліковими резервами підприємства задля забезпечення єдиних правових засад їх функціонування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Порівнюючи особливості формування облікових резервів в радянський час та на сьогодні, слід зазначити, що існує суттєва відмінність, яка, в свою чергу, випливає із засад їх нормативно-правового регулювання, котрі виступають підґрунтям створення підприємствами облікових резервів на практиці.

Причиною цього доц. М.О. Козлова [10, с. 23] називає своєрідну дійсність початку ХХ ст. та особливості соціалістичного суспільства, що наклали певний відбиток на розвиток обліку.

Так, наприклад, на початку 30-х років ХХ ст. взагалі зник принцип обов'язковості створення резервів. Його функцію взяли на себе вищестоящі органи управління, які за рахунок постійного перерозподілу оборотних засобів, а також бюджетних асигнувань здійснювали допомогу тим чи іншим підприємствам.

У середині 30-х рр. ХХ ст. була впроваджена короткотермінова практика створення резерву сумнівних боргів. Так, відповідно до Положення про бухгалтерські звіти та баланси від 29.07.1936 р. підприємствам дозволялось створювати резерви сумнівних боргів не вище 25 % їх суми. Але, невдовзі, спеціальним листом Наркомфіну резерви створювати було заборонено [18, с. 268].

Крім того, слід зазначити, що за радянських часів при орієнтації господарства на виконання соціалістичного плану та при безперервних закликах до пошуку прихованих резервів зниження собівартості продукції, зниження матеріаломісткості, мінімізації витрат, ігнорувалась роль облікових резервів.

Навіть коли мова йшла про приховані облікові резерви, а про будь-які, що формуються у західній обліковій практиці (неважливо, за рахунок собівартості чи за рахунок прибутку до оподаткування, чи після оподаткування), радянські обліковці (зокрема, В. Макаров, М. Белоусов) безапеляційно стверджували, що основною причиною, яка спонукає капіталістів зменшувати у звітності показник прибутку шляхом утворення різноманітних резервів, є прагнення приховати справжні суми величезних доходів та применшити розмір чистого прибутку у звітності, що публікується [18, с. 270]. Тобто за радянських часів облікові резерви приймалися як засіб викривлення фінансового результату підприємства, найбільше це стосувалося оціночних резервів, у зв'язку з чим утворення яких в той час було категорично заборонено.

Радянська практика свідчить про неоднозначне ставлення до формування деяких видів резервів майбутніх витрат і платежів. Так, за даними І. Іонеску [7, с. 65], до 1961 року витрати на виправлення браку за виробами та роботами, виконаними з гарантією, оплачувалися із створюваного з цієї мети резерву, однак вважалося, що це послаблювало контроль за цими витратами. Починаючи з 1961 р. за рахунок резерву покривалися тільки роз'їзні витрати персоналу, що забезпечувало нормальне функціонування виробів у межах гарантійного терміну. За діючими на 1961 р. правилами не можна було створювати резерви для витрат на опалення та оплати відпусток (за винятком підприємств з явно вираженим сезонним характером виробництва), а також для поточного ремонту, причому відповідні витрати відносилися на виробничі витрати у момент їх понесення. У 1963 р. було видано нормативні вказівки, що значно обмежували випадки, коли дозволялося створювати резерви для майбутніх витрат, оскільки нерідко вони залишалися невикористаними або використовуються для покриття економічно нераціональних витрат [18, с. 281].

В цілому ключові події стосовно резервування та особливості його нормативного регулювання відображено в табл. 1.

Таблиця 1. Особливості нормативного регулювання операцій з обліковими резервами за радянський період

Роки	Нормативний документ	Питання, що регулює
1938	Спеціальний лист Наркомфін	Заборонялося створювати резерви сумнівних боргів, які до цього створювалися не більше 25% їх суми [13, с. 267]
1951-1955	"Положення про бухгалтерські звіти та баланси державних, кооперативних (крім колгоспів) та громадських підприємств організації", затверджене Радою Міністрів СРСР 12.09.1951 р. введено в дію з січня 1952	Основні засоби повинні були показуватися в активі балансу без врахування зносу. Суму зносу з цього моменту слід було відображати у пасиві балансу за особливою статтею. Дозволялося залишати на балансі суми для можливих виплат покупця за продукцію, продану з гарантією (гарантійний резерв), у розмірі не більше витрат, передбачених планом на виконання гарантійних зобов'язань з врахуванням терміну гарантії. Не витрачені суми повинні приєднуватися до прибутку відповідного року [13, с. 267]
1979	"Положенням про бухгалтерські звіти та баланси", затвердженим Постановою Ради Міністрів СРСР від 29 червня 1979 р. № 633	Передбачено щомісячне резервування та включення до витрат виробництва або обігу сум заробітної плати за час відпустки робочим та щорічної винагороди працівникам та службовцям за вислугу років [14, с. 19]
1991	Постанова Ради Міністрів СРСР від 22 жовтня 1990 р. № 1072	Включення витрат на всі види ремонту основних виробничих засобів до складу витрат на виробництво та реалізацію продукції (робіт, послуг), формування резерву передбачалося лише у випадку необхідності [14, с. 19]

Відповідно до даних таблиці бачимо, що в радянські часи різноманітність облікових резервів, що формувалися підприємствами, була незначною.

З метою визначення ступеня достатності нормативного регулювання облікових резервів підприємства, пропонуємо розглянути табл. 2, у якій

систематизовано основні питання, котрі набули свого законодавчого врегулювання в частині облікових резервів у тій чи іншій країні.

Таблиця 2. Нормативне регулювання облікових резервів в різних країнах

Питання, що регулює нормативний документ	СРСР	МСФЗ	Україна	Росія	Білорусь	Болгарія
Визначення поняття	-	+	++	+	+	+
Умови визнання	+	+	++	+	+	+
Порядок оцінки	+	+	+	+	+	+
Кореспонденція рахунків	+	-	+	+	+	+
Порядок формування і використання	+	+	+	+	+	+
Ліквідація резервів	+	-	-	+	+	-
Порядок інвентаризації	+	+	+	+	+	+
Цільове використання	+	++	++	++	++	++
Відповідальність	+	-	+	+	+	+

* Стосується не всіх видів облікових резервів

** Лише загальні засади

Дані, наведені в таблиці, свідчать про те, що нормативні документи в частині облікових резервів підприємства у вище зазначених країнах висвітлюють практично однакове коло питань. У свою чергу, варто наголосити на тому, що використання МСФЗ як основи для формування національного законодавства в сфері бухгалтерського обліку різних країн зумовило виникнення ряду спільних рис в частині нормативного регулювання. Проте, слід зазначити, що, наприклад, в МСФЗ порівняно з Україною питання визначення поняття "резерви", його умовам визнання та порядку оцінки приділяється значно більше уваги, ніж в нашій державі.

З метою кращого усвідомлення особливостей нормативного регулювання в частині облікових резервів підприємства у кожній країні, що, у свою чергу, дасть змогу перейняти найкращий досвід у даному аспекті і для України, пропонуємо детальніше зупинитися на даному питанні.

Якщо брати до уваги радянський період історії методики облікового резервування порівняно із сьогоденням, то слід зазначити, що в СРСР методика була спрямована на правильне, достовірне та без будь яких викривлень відображення в обліку і звітності формування та використання облікових резервів. За словами М.О. Козлової [10, с. 89], хоча ця методика не була позбавлена певних недоліків (табл. 3), проте з метою спрощення обліку у 2000 р. було втрачено аналітичність даних обліку та знищено деякі рахунки, зокрема, рахунки фондів.

Таблиця 3. Порівняльна характеристика практики облікового резервування та фондування [10, с. 90]

Радянська практика		Сучасна західна капіталістична практика		Сучасна українська практика	
Негативне	Позитивне	Негативне	Позитивне	Негативне	Позитивне
1. надмірне резервування та фондування 2. громізд-кість і складність обліку	1. чітко вироблена методика 2. регламентація процесу резервування	1. приховані та латентні резерви 2. мірне резервування (Німеччина)	1. внаслідок використання принципу обачності можливість забезпечити стійкий фінансовий стан фірми	1. недостатнє резервування 2. відсутність фондування (відсутність для всіх підприємств можливості формування амортизаційного фонду, фонду споживання та фонду розвитку виробництва) 3. недостатня регламентація процесу резервування	Наявність законо-давчої вимоги формуван-ня фондів для державних госп-розрахун-кових під-приємств

Отже, за радянських часів існувала чітко розроблена методика та регламентація процесу резервування, що, на жаль, втрачено на сьогодні. Позитивним же моментом у сучасній практиці облікового резервування є те, що внаслідок використання принципу обачності, існує можливість забезпечити стійкий фінансовий стан підприємства в умовах конкурентного середовища.

Варто зазначити, що відмінності у особливостях формування і використання облікових резервів підприємства зумовлені поступовою передачею повноважень щодо самофінансування окремим суб'єктам господарювання, зростання відносної самостійності при розподілі прибутку за роки незалежності України.

Найбільш схожі між собою особливості нормативного регулювання облікових резервів підприємства у Республіці Білорусь, Російській Федерації та Україні, проте, у свою чергу, і для них характерні певні відмінності.

Так, у Республіці Білорусь основними нормативними документами в частині облікових резервів є: Інструкція з бухгалтерського обліку "Резерви, умовні зобов'язання і умовні активи" [5], яка ґрунтується на положеннях МСФЗ з врахуванням національних особливостей країни; Закон РБ від 18.10.1994 № 3321-ХІІ "Про бухгалтерський облік"

(в ред. Закона РБ від 25.06.2001 № 42-3) [3], згідно зі ст. 12 якого проводиться інвентаризація сформованих резервів; Методичні вказівки по інвентаризації майна і фінансових зобов'язань, затверджені Мінфіном РБ 05.12.1995 № 54 згідно з якими визначається порядок проведення та оформлення її результатів.

У Російській Федерації, на відміну від Республіки Білорусь та України, окрім резерву сумнівних боргів, резервного капіталу та резерву майбутніх витрат і платежів, підприємствами формується резерв під зниження вартості матеріальних цінностей та резерви під знецінення фінансових вкладень в цінні папери, про які, у свою чергу, в МСФЗ нічого не йдеться.

Основними нормативними документами у цій країні в частині облікових резервів підприємства є: Положення бухгалтерського обліку "Бухгалтерська звітність організації" (ПБУ 4/99), затверджене Наказом Мінфіну Росії від 06.07.99 р. № 43 [24], згідно з яким визначається порядок формування і використання облікових резервів, особливості розкриття інформації про них; Положення бухгалтерського обліку "Облікова політика організації" (ПБУ 1/98), затверджене Наказом Мінфіну Росії від 09.12.98р. №60 [23], згідно з яким визначається порядок формування та

використання облікових резервів підприємства; Інструкція із застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності організації, затверджена наказом Мінфіну Росії від 31.10.2000 р. № 94 [6], відповідно до якої визначаються особливості відображення облікових резервів на рахунках бухгалтерського обліку; Методичні вказівки щодо інвентаризації майна, фінансових і зобов'язань, затверджених Наказом Мінфіну Росії від 13.06.95р. № 49 [16], згідно з якими визначається порядок проведення інвентаризації резервів; іншими нормативними документами у розрізі складових облікових резервів (наприклад, ПБУ 4/99 – порядок формування і використання резервного капіталу, Методичні вказівки по бухгалтерському

обліку основних засобів організації [15], згідно з якими передбачено формування резерву витрат на ремонт основних засобів; Положення бухгалтерського обліку “Умовні факти господарської діяльності” (ПБУ 8/98), затвердженого наказом Мінфіну Росії від 25.11.98р. № 57н. [22]).

У Болгарії основним нормативним документом в частині облікового резервування є Національний стандарт бухгалтерського обліку №37 “Резерви, умовні зобов'язання, умовні активи” [31], який розроблений на основі МСФЗ 37 та ґрунтується на його положеннях.

Пропонуємо детальніше зупинитися на розгляді особливостей нормативно-правових документів України, які регулюють питання в частині облікових резервів (табл. 4).

Таблиця 4. Нормативні документи України, в якими регулюються операції з обліковими резервами підприємства

№ з/п	Нормативний акт	Особливості формування резервного капіталу	Особливості оподаткування облікових резервів підприємства	Заявльні вимоги до формування резервів	Відображення у звітності	Порядок і методи розрахунку РСБ	Перелік статей, що належать до забезпечень (або їх окремих видів), порядок їх визнання	Вимоги до проведення інвентаризації резервів	Обов'язковість формування
1	Господарський кодекс України [1]	+							
2	Податковий кодекс України [21]		+						
3	Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”[4]			+					
4	Закон України “Про акціонерні товариства” [2]	+							+
5	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс ” [25]				+				
6	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 “Звіт про власний капітал ” [29]				+				
7	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” [28]				+	+			+
8	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати ” [27]								
9	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов'язання” [30]						+		+
10	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 “Виплати працівникам” [26]						+		+
12	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [9]			+					
13	Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків [8]							+	
15	Лист Міністерства фінансів України “Про розгляд звернення щодо створення резервів на виплату відпусток” [12]						+		
16	МСФЗ 8 “Облікова політика, зміни в розрахункових бухгалтерських оцінках і помилках” [17]			+					
17	МСФЗ 37 “Забезпечення, непередбачувані зобов'язання та непередбачувані активи” [20]						+		

Отже, відмінності практики обліку за кордоном та в Україні зумовлені правовими, методологічними, методичними, організаційними особливостями. Специфіка нормативного регулювання облікових резервів підприємства у кожній країні, на нашу думку, формується під впливом національних традицій, підходить до розуміння сутності резервів, їх призначення, ступеня регламентації обліку в державі, існування різних організаційно-правових форм підприємств та особливостями їх функціонування.

В цілому, шляхом порівняння вітчизняної та закордонної практики нормативного регулювання облікових резервів підприємства встановлено, що в Україні існує проблема законодавчого забезпечення та регулювання обліку різновидів резерву майбутніх витрат і платежів.

На сьогодні нормативні документи в Україні регламентують формування лише оціночних резервів сумнівних боргів, на відміну від Росії, де такими резервами є резерв під знецінення фінансових вкладень та під зниження вартості матеріальних цінностей. Вважаємо, що така тенденція є негативною. На цьому, зокрема, наголошує і М.О. Козлова, яка зазначає, що в

нашій державі відсутнє законодавче регулювання формування резерву під зниження вартості матеріальних цінностей, в той час як потреба для підприємств в ньому існує [10, с. 83-84].

Суттєвою проблемою в частині нормативно-правового регулювання облікових резервів підприємства, на нашу думку, є відсутність законодавчого закріплення класифікації резервів: у нормативних документах України їх лише перераховано. Зокрема, М.О. Козлова акцентує увагу на тому, що у чинному законодавстві не віднесено до жодної класифікаційної групи резервів ні резерви майбутніх витрат і платежів, ні резерв сумнівних боргів, ні резервний капітал.

У свою чергу, потребує уваги той аспект, що питання документального оформлення порядку формування і використання облікових резервів, їх цільового використання та порядку ліквідації, а також відповідальності є нерегульованими на законодавчому рівні.

На думку М.О. Козлової, в українському законодавстві не передбачено відповідальності за нестворення резервів в обліку, оскільки їх формування викликане умовними фактами господарського життя, крім того, в Україні відсутнє саме законодавче регулювання обліку таких фактів [10, с. 111]. Це стосується резерву майбутніх

витрат і платежів, формування яких згідно з чинним законодавством передбачено у добровільному порядку як факультативних резервів із обов'язковим закріпленням в обліковій політиці підприємства.

Натомість у Росії дане питання знаходить своє висвітлення на законодавчому рівні, такі об'єкти регламентовані окремим положенням бухгалтерського обліку та передбачають відповідальність за його недотримання. Так, наприклад, якщо підприємство не буде відображати у бухгалтерському обліку умовні факти, тобто проігнорує вимоги законодавства, то керівник та головний бухгалтер можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності.

Якщо підприємство не відобразить залишок по рахунку резервів майбутніх витрат і платежів у відповідному розділі пасиву балансу, то керівник та головний бухгалтер будуть оштрафовані у розмірі від 20 до 30 мінімальних розмірів оплати праці [11, с. 91]. Така політика держави у даному аспекті, на нашу думку, спрямована на забезпечення достовірності фінансової звітності підприємства та уникнення зловживань щодо викривлення фінансових результатів суб'єктів господарювання; ефективного управління підприємством; прийняття правильних стратегічних рішень з боку адміністрації та власників підприємства.

Варто зазначити, що дослідження чинних нормативно-правових актів з питань бухгалтерського обліку в Україні свідчить про неоднозначність та

невирішеність низки питань щодо формування та використання облікових резервів. Зокрема, це стосується наявності протиріч та внутрішніх неузгодженостей між різними нормативними актами.

Так, наприклад, М.О. Козлова [10, с. 117] деталізує виявлені проблемні моменти у законодавстві, які мають найбільший вплив. У тому числі, вона наголошує на тому, що саме внаслідок недосконалості чинної практики обліку, виникають труднощі при відображенні операцій з формування та використання резервів у бухгалтерському обліку (а це спричиняє відмову підприємств від резервування, а також ускладнює його практичну реалізацію), а нечіткість формулювань зумовлює можливість порушення законодавства.

У свою чергу, В.С. Терещенко [32, с. 56] також акцентує увагу у своїх дослідженнях на недосконалості нормативної бази України в частині резервів майбутніх витрат і платежів, яка знаходить своє вираження у наявності розбіжностей в формулюваннях положень П(С)БО, Інструкції про застосування Плану рахунків стосовно обов'язковості формування резерву майбутніх витрат і платежів, законодавчої нерозробленості методики бухгалтерського обліку операцій стосовно їх формування та використання.

Пропонуємо систематизувати і згрупувати всі вищевиявлені проблемні аспекти в частині нормативного регулювання облікових резервів у нашій державі (рис. 1)

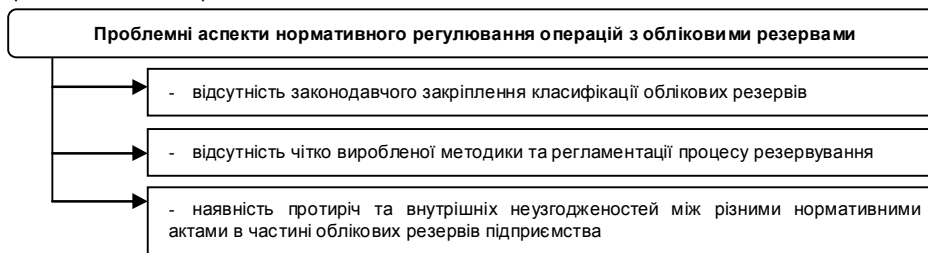

Рис. 1. Блоки проблемних аспектів нормативного регулювання операцій з обліковими резервами підприємства

Серед всієї різноманітності виявлених проблем у частині нормативного регулювання облікових резервів підприємства, можна виділити три основні блоки, які об'єднують в собі проблемні питання згруповані за спільними ознаками.

З метою забезпечення ефективності резервування в Україні дані проблемні аспекти потребують свого негайного вирішення та законодавчої регламентації.

Враховавши і систематизувавши пропозиції вітчизняних вчених (М.О. Козлової та В.С. Терещенко), які пропонували напрями удосконалення нормативної бази України в частині облікових резервів, варто визначити наступні шляхи вирішення існуючих проблем:

1) П(С)БО 11 "Зобов'язання":

- замінити визначення терміну "забезпечення майбутніх витрат і платежів" на "резервів майбутніх витрат і платежів" і вказати, що під останнім слід розуміти резерви спеціального призначення переважно у вигляді високоліквідних активів, що формуються суб'єктом господарювання за рахунок власних джерел фінансування для покриття майбутніх операційних витрат від виконання зобов'язань з невизначеними часом або сумою погашення;

- закріпити принцип обов'язковості формування резерву на виплату відпусток та гарантійного резерву великими та середніми підприємствами та принципу добровільного створення всіх інших різновидів резерву майбутніх витрат і платежів на розсуд суб'єкта господарювання;

- навести конкретний перелік видів резервів майбутніх витрат і платежів, порядок їх оцінки (витрат, що повинні бути враховані при їх формуванні) та умови визнання;

- розглянути в окремому стандарті забезпечення та передбачені зобов'язання як особливі випадки зобов'язань та визначити критерії відображення їх в обліку. Слушність думки підтверджує відсутність у

світовій практиці стандарту, аналогічного П(С)БО 11 "Зобов'язання" (в якому одночасно міститься розгляд зобов'язань, забезпечень, і непередбачених зобов'язань. Для цих об'єктів обліку передбачено окремі стандарти. Наприклад, у Великобританії, це SSAP 18 "Оціночні зобов'язання" та FRS 4 "Позабалансові зобов'язання").

2) Інструкція по застосуванню плану рахунків № 291:

- вилучити з Інструкції № 291 запис щодо нарахування забезпечення (резерву майбутніх витрат і платежів) у кореспонденції з дебетом рахунків 15 "Капітальні інвестиції" та 39 "Витрати майбутніх періодів", оскільки дотримання принципу відповідності робить їх некоректним;

- навести методи розрахунку сум відрахувань на формування (поповнення) кожного різновиду резерву майбутніх витрат і платежів, формалізувати їх у вигляді спеціальних документів уніфікованої форми.

3) П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" та Інструкція по застосуванню плану рахунків № 291:

- внести зміни до документів, які б чітко зазначили, неможливість списувати з балансу сумнівну заборгованість, поки вона не перетвориться на безнадійну;

- внести зміни щодо обов'язковості створення резервного капіталу на підприємствах усіх форм власності, оскільки його наявність – обов'язковий фактор стабільності діяльності суб'єктів господарювання у ринковій економіці;

- виключити з переліку типових кореспонденцій рахунків, наведених у Інструкції № 291 щодо створення резервного капіталу за рахунок коштів додаткового капіталу, оскільки з тексту Інструкції випливає, що джерелом створення резервного капіталу є виключно нерозподілений прибуток підприємства, та відсутні офіційні роз'яснення щодо використання коштів додаткового капіталу на поповнення резервного капіталу;

– чітко прописати напрями використання резервного капіталу шляхом їх законодавчого закріплення [10, с. 117-118; 32, с. 56-57].

Альтернативним варіантом запропонованих пропозицій є розробка та впровадження окремого стандарту бухгалтерського обліку "Облікові резерви", в якому слід законодавчо закріпити класифікацію облікових резервів на оціночні резерви, резерви капіталу та регулюючі резерви; у розрізі кожної класифікаційної групи розкрити їх визначення, призначення, умови визнання та оцінку, а також інші особливості методики їх бухгалтерського обліку. Це дасть змогу в межах одного нормативно-правового документу систематизувати та законодавчо закріпити всі особливості формування і використання облікових резервів.

Таким чином, усунення недоліків в нормативній базі України в частині облікових резервів можливе шляхом уникнення неоднозначності тлумачення законодавчих норм та удосконалення методики та регламентації процесу облікового резервування.

Вирішення вказаних проблемних аспектів нормативного регулювання облікових резервів підприємства та практична реалізація наданих рекомендацій забезпечить підвищення ефективності механізму резервування в Україні та дозволить досягти

інформативність, порівнянність звітності та контроль за цільовим використанням підприємствами засобів на макrorівні. Тому в проведенні подальшого дослідження, вважаємо за доцільне приділити увагу методиці обліку в частині облікових резервів підприємства з метою задоволення існуючих потреб управлінського персоналу в інформації.

На особливу увагу заслуговують питання законодавчого регулювання формування і використання облікових резервів в частині податкового законодавства.

Так, на сьогодні досить актуальною є проблема невідповідності бухгалтерського та податкового обліку в частині облікових резервів підприємства. Це стосується того, що формування резервів в системі бухгалтерського обліку не впливає на виникнення витрат у податковому обліку. Негативним наслідком цього є послаблення мотиваційного механізму суб'єктів господарювання у їх формуванні.

Враховуючи набрання чинності нового Податкового кодексу України з 1 січня 2011 року, пропонуємо порівняти особливості законодавчого регулювання облікових резервів підприємства в частині податкового обліку до і після прийняття відповідного нормативного документу з метою виявлення певних змін в даному аспекті (табл. 5).

Таблиця 5. Порівняльна характеристика особливостей нормативного регулювання облікових резервів в частині податкового обліку

Порівняльна ознака	Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" [4]	Податковий кодекс України [21]
Резерв сумнівних боргів		
Правила регулювання сумнівних боргів	Згідно з п.12.1 ст.12 Закону ідеться про збільшення валових витрат (на суму простроченої торговельної заборгованості за відвантажені товари, виконані роботи, надані послуги), коли відбулася будь-яка з наступних подій: - платник податку (кредитор) звертається до суду з позовом до покупця про стягнення заборгованості з такого покупця або про порушення справи про банкрутство чи стягнення заставленого ним майна; - затримка в оплаті перевищує 90 днів, і при цьому покупець визнає претензію або не надає відповіді на таку претензію протягом строків, визначених законодавством; - за поданням продавця нотаріус вчиняє виконавчий напис про стягнення заборгованості з покупця або стягнення заставленого майна	За ст. 159 ПКУ при регулюванні сумнівних боргів ідеться не про збільшення витрат, а про зменшення доходів і виділено не три, а дві підстави для здійснення цього: - якщо платник податку звертається до суду з позовом (заявою) про стягнення заборгованості з такого покупця або про порушення справи про його банкрутство чи стягнення заставленого ним майна; - за поданням продавця нотаріус вчиняє виконавчий напис про стягнення заборгованості з покупця або стягнення заставленого майна
Витрати	Згідно з пп. 5.2.8 Закону до валових витрат відносяться суми безнадійної заборгованості в частині, не віднесеній до валових витрат, у випадку, коли відповідні заходи не привели до позитивних результатів	Абз. "г" пп. 138.10.6 ПКУ до інших витрат звичайної діяльності віднесено витрати на створення резерву сумнівної заборгованості їх визнають витратами з метою оподаткування в сумі безнадійної заборгованості з урахуванням пп. 14.1.11 ПКУ
Резерв на виплату відпусток		
Витрати	Відповідно до пп. 5.6.1, 5.6.2, 5.7.1 Закону та пп. 142.1, 142.2, 143.1 Кодексу до складу витрат належать суми витрат на оплату праці працівникам платника податку, а також особам, які виконують роботи (послуги) за договорами цивільно-правового характеру; суми обов'язкових виплат працівникам платника податків, суми внесків на соціальне страхування	
Резерв на гарантійний ремонт та гарантійне обслуговування		
Витрати	Згідно з пп. 5.4.3 Закону до складу витрат з урахуванням обмежень належать витрати на гарантійний ремонт (обслуговування) або гарантійні заміни товарів, проданих платником податку, вартість яких не компенсується за рахунок покупців таких товарів, але не більше від суми, яка відповідає рівню гарантійних замін, прийнятих (оприлюднених) платником податку, але не вище 10 відсотків від сукупної вартості таких товарів, що були продані, та по яких не закінчився строк гарантійного обслуговування	Згідно пп. 140.1.4 ПКУ до витрат подвійного призначення належать будь-які витрати на гарантійний ремонт (обслуговування) або гарантійні заміни товарів, проданих платником податку, вартість яких не компенсується за рахунок покупців таких товарів, у розмірі, що відповідає рівню гарантійних замін, прийнятих / оприлюднених платником податку
Згідно абз. 4-5 пп. 5.4.3 Закону та абз. 4-5 пп. 140.1.4 ПКУ порядок гарантійного ремонту (обслуговування) або гарантійних замін, а також перелік товарів, на які встановлюється гарантійне обслуговування, визначаються Кабінетом Міністрів України на підставі норм законодавства з питань захисту прав споживачів. Термін „оприлюднення” означає розповсюджене в рекламі, технічній документації, договорі або іншому документі зобов'язання продавця щодо умов та строків гарантійного обслуговування		

Відповідно до даних таблиці бачимо, що до Податкового кодексу України внесено певні зміни стосовно резерву сумнівних боргів та резерву на гарантійний ремонт та обслуговування. Щодо перших, то змінено правила регулювання резерву сумнівних боргів. Так, відповідно до чинних норм, згоду на виставлену претензію або неотримання відповіді на неї за умови затримки в оплаті понад 90 днів (абз. "б" пп. 12.1.1 Закону про прибуток) уже не вважатимуть підставою для зменшення оподаткованого прибутку.

Платник-продавець, який у таких випадках зменшив суму доходу звітного періоду на вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, наданих послуг, на думку аудитора М. Омеляновича, зобов'язаний одночасно зменшити суму витрат цього звітного періоду на собівартість таких товарів, робіт, послуг. Таке правило, за його словами, обумовлене тим, що в Податковому кодексі України змінено базові принципи визнання доходів та витрат – нові норми наближені до бухгалтерського методу нарахування [19, с. 26]. Такі нововведення, на нашу думку, носять позитивний характер.

Стосовно змін у частині резерву на гарантійний ремонт та обслуговування, вважаємо, що ліквідація відсоткової межі, яка дає право на віднесення витрат до витрат у податковому обліку, дає більші можливості підприємству зменшити базу оподаткування на суму, яка в цілому була понесена підприємством на гарантійний ремонт або обслуговування.

Проте, на жаль, всі інші положення залишилися незмінними. В частині резерву сумнівних боргів, витрати, що виникають у податковому обліку та зменшують базу до оподаткування, з'являються лише при використанні даного резерву у разі дотримання встановлених вимог чинного законодавства.

Це ж стосується деяких видів резервів майбутніх витрат і платежів. Так, формування резерву на виплату відпусток та резерву на гарантійний ремонт та обслуговування на витрати в податковому обліку не впливають. У першому випадку, останні з'являються, коли нараховують відпускні та соціальні внески. У другому випадку вони виникають при нарахуванні відрядних робітникам-ремонтникам, зобов'язань перед підрядниками, нарахуванні заробітної плати та соціальних внесків на заробітну плату за рахунок сформованого резерву.

Всі інші види резервів майбутніх витрат і платежів не знайшли свого повного висвітлення і врегулювання в частині податкового законодавства України, що, на нашу думку, відображає слабкий мотиваційний державний законодавчий механізм стимулювання їх формування суб'єктами господарювання.

Такої ж позиції притримуються В.С. Терещенко та М.О. Козлова. Зокрема, остання наголошує на тому, що, враховуючи зацікавленість українських підприємств у оптимізації податку на прибуток та забезпеченні раціональності обліку шляхом використання можливостей наближення правил бухгалтерського та податкового обліку, відсутність уваги з боку податкових органів до дотримання вимоги резервування підприємствами є невиправданою, зважаючи на те, що при формуванні облікового резерву підприємство може цілком законно зменшити податковий тягар шляхом одержання відстрочок сплати податків (передусім, податку на прибуток) за рахунок того, що в поточному звітному періоді витрати збільшуються, і сплата податку відсувається на наступні податкові періоди. У цьому випадку номінальна (абсолютна) величина податкових платежів за підсумками кількох податкових періодів залишається однаковою, а економія досягається за рахунок дисконтування вартості грошей [10, с. 119-120]. Тому, на нашу думку, даний аспект потребує свого подальшого законодавчого розгляду та удосконалення.

Отже, законодавча база в частині облікових резервів підприємства в Україні є недосконалою, що, в свою чергу, негативно впливає на процес облікового регулювання. Вирішення даного аспекту на законодавчому рівні допоможе повною мірою врегулювати організацію процесу формування облікових резервів суб'єкта господарювання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз нормативно-правової бази, що регулює операції з обліковими резервами підприємства, та систематизація поглядів вчених в даному напрямку дали змогу виявити та згрупувати проблемні аспекти в три блоки (відсутність законодавчого закріплення класифікації облікових резервів; відсутність чітко розробленої методики та регламентації процесу резервування; наявність протиріч та внутрішніх неузгодженостей між різними нормативними актами в частині облікових резервів), вирішення яких можливо здійснити, внівши ряд уточнень та доповнень до відповідних чинних нормативних документів або шляхом розробки та впровадження окремого стандарту бухгалтерського обліку "Облікові резерви", в якому слід законодавчо закріпити класифікацію облікових резервів на оціночні резерви, резерви капіталу та регулюючі резерви; у

розрізі кожної класифікаційної групи розкрити їх визначення, призначення, умови визнання та оцінку, а також інші особливості методики їх бухгалтерського відображення. Це дасть змогу в межах одного нормативно-правового документу систематизувати та законодавчо закріпити всі особливості формування і використання облікових резервів.

Список використаної літератури:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс]: К.: CD-вид-во "Інфодиск", 2008. – 1 електрон. опт. диск(CD-ROM): цв; 12см. – Систем. вимоги: Pentium-233; 32Mb RAM; CD-ROM Windows 95 OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Заголовок з титул. екрану. 2. Закон України "Про акціонерні товариства" від 17.09.2008р. № 514-VI. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> 3. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" № 996-XIV від 16 липня 1999 року / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>. 4. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" № 283 від 22.05.97 р.[Електронний ресурс]: К.: CD-вид-во "Інфодиск", 2008. – 1 електрон. опт. диск(CD-ROM): цв; 12см. – Систем. вимоги: Pentium-233; 32Mb RAM; CD-ROM Windows 95 OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Заголовок з титул. екрану. 5. Інструкція по бухгалтерському учету "Резервы, условные обязательства и условные активы" [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby09/sbor24/text24949.htm>. 6. Інструкція по применению Плана счетов бухгалтерского учета финансово-хозяйственной деятельности организаций от 31.10.2000 г. № 94 н. – Режим доступу: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx. 7. *Ионеску Ион.* Роль счетных работников в выявлении и использовании внутренних резервов / Ион Ионеску // Бухгалтерский учет. – 1963. – № 6. – С. 62-65. 8. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків від 11.08.94р. №69. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. 9. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.99 р. № 291. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> 10. *Козлова М.О.* Облік і контроль процесу резервування (на прикладі діяльності великих промислових підприємств України): дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / Козлова Марія Олегівна. – К., 2006. – 203 с. 11. *Курбангалеева О.А.* Условные факты хозяйственной деятельности / О.А. Курбангалеева // Бухгалтерский учет. – 2004. – № 8. – С. 83-91. 12. Лист Міністерства фінансів України "Про розгляд звернення щодо створення резервів на виплату відпусток" від 09.06.2006р. №31-34000-20-25/12321. – Режим доступу: <http://www.ukraine.uapravo.net/data/base08/ukr08216.html>. 13. *Маздоров В.А.* История развития бухгалтерского учета в СССР (1917-1972) / В.А. Маздоров. – М., "Финансы", 1972. – 320 с. 14. *Макарьева В.И.* Комментарий специалиста к официальным материалам об учете и отчетности / В.И. Макарьева // Бухгалтерский учет. – 1992. – № 6. – С. 18-20. 15. Методические указания по бухгалтерскому учету основных средств, утвержденные приказом Минфина России от 20.07.98 г. № 33н – М.: "Проект-Н", 1999. 16. Методические указания по инвентаризации имущества и финансовых обязательств, утвержденные приказом Минфина России от 13.06.95 г. № 49 – М.: "ЮНИТИ", 1999. 17. Міжнародні стандарти фінансової звітності №8 "Облікова політика, зміни в розрахункових бухгалтерських оцінках і помилках" від 01.01.05 р. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/document/92422/МСБО_8pdf. 18. Облікова практика формування

- резервів і фондів: ретроспективний аналіз. Бухгалтерський облік: історичний аспект. Результати дисертаційних досліджень Житомирської наукової бухгалтерської школи: [Текст]: Монографія // М.О. Козлова; під заг. ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 620 с. 19. Омелянович М. Сумнівна й безнадійна заборгованість: класифікація, створення резерву, облік / Михайло Омелянович // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 29 (1786). – С. 20-26. 20. Оценочные обязательства, условные обязательства и условные активы (IAS 37). Утвержден Советом КМСФО в июле 1998 г. и вступил в силу в отношении финансовой отчетности за периоды, начинающиеся с 1 июля 1999 г. и после этой даты [Електронний ресурс] / Факт. – Режим доступу: <http://www.pro-u4ot.info> 21. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI. – Режим доступу: <http://www.vl-sta.gov.ua/kodeks.doc> 22. Положение по бухгалтерскому учету “Условные факты хозяйственной деятельности” (ПБУ 8/98), утвержденное приказом Минфина России от 25.11.98 № 57н – М.: “НИТАР АЛЬЯНС”, 2001. 23. Положение по бухгалтерскому учету “Учетная политика организации” (ПБУ 1/98), утвержденное приказом Минфина России от 09.12.98 г. № 60н – М.: “НИТАР АЛЬЯНС”, 2001. 24. Положение по ведению бухгалтерского учета и бухгалтерской отчетности в Российской Федерации от 30.12.99г. №107н. – Режим доступу: <http://www.base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi> 25. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс” від 21.06.99р. №396/3689 [Електронний ресурс]: К.: CD-вид-во “Інфодиск”, 2008. – 1електорн. опт. диск(CD-ROM): цв; 12см. – Систем. вимоги: Pentium-233; 32Mb RAM; CD-ROM Windows 95 OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Заголовок з титул. екрану. 26. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 “Виплати працівникам” від 10.11.2003р. №1025/8346 [Електронний ресурс]: К.: CD-вид-во “Інфодиск”, 2008. – 1електорн. опт. диск(CD-ROM): цв; 12см. – Систем. вимоги: Pentium-233; 32Mb RAM; CD-ROM Windows 95 OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Заголовок з титул. екрану. 27. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати” від 19.01.2000р. №27/4248 [Електронний ресурс]: К.: CD-вид-во “Інфодиск”, 2008. – 1електорн. опт. диск(CD-ROM): цв; 12см. – Систем. вимоги: Pentium-233; 32Mb RAM; CD-ROM Windows 95 OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Заголовок з титул. екрану. 28. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” від 08.10.99 р. №237 [Електронний ресурс]: К.: CD-вид-во “Інфодиск”, 2008. – 1електорн. опт. диск(CD-ROM): цв; 12см. – Систем. вимоги: Pentium-233; 32Mb RAM; CD-ROM Windows 95 OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Заголовок з титул. екрану. 29. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 “Звіт про власний капітал” від 21.06.99р. №399/3692 [Електронний ресурс]: К.: CD-вид-во “Інфодиск”, 2008. – 1електорн. опт. диск(CD-ROM): цв; 12см. – Систем. вимоги: Pentium-233; 32Mb RAM; CD-ROM Windows 95 OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Заголовок з титул. екрану. 30. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов’язання” від 31.01.2000р. № 20 [Електронний ресурс]: К.: CD-вид-во “Інфодиск”, 2008. – 1електорн. опт. диск(CD-ROM): цв; 12см. – Систем. вимоги: Pentium-233; 32Mb RAM; CD-ROM Windows 95 OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Заголовок з титул. екрану. 31. СС 37 “Провизии, условны задължения и условни активи” [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.vedomost.info/natzionalni-standarti/393-nsfomsp-2008/2866-ss--37-provizii-uslovni-zadalzheniya-i-uslovni-aktivi>. 32. Терещенко В.С. Бухгалтерський облік забезпечень майбутніх витрат і платежів: теорія та методика: дис. канд. наук: 08.00.09 / Терещенко Вікторія Сергіївна. – К., 2008. – 166 с.
- ПЕТРЕНКО Наталія Іванівна – кандидат економічних наук, доцент Житомирського державного технологічного університету
- ПАРХОМЧУК Ольга Олексіївна – здобувач Житомирського державного технологічного університету